

УДК 373.2.091.39:3:57.081.1

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-4-19-24

Бобро Л. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
bobro.lv@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0231-0905

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ
ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ІЗ СОЦІАЛЬНИМ ТА ПРИРОДНИМ ДОВКІЛЛЯМ**

У статті розкрито теоретичні засади інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільного віку із соціальним та природним довкіллям як важливого компонента сучасної дошкільної освіти. Обґрунтовано актуальність інтеграції змісту освітніх напрямів, що спрямовані на формування у дітей цілісного уявлення про навколишній світ, розвиток екологічної свідомості, соціальної компетентності та емоційно-ціннісного ставлення до природи і суспільства. Здійснено аналіз наукових джерел, які висвітлюють філософські, психолого-педагогічні та методичні основи інтеграції в дошкільній освіті, зокрема в контексті ознайомлення з довкіллям.

У межах дослідження уточнено поняття «інтегрований підхід», «соціальне довкілля», «природне довкілля» та «ознайомлення з довкіллям» у контексті дошкільної педагогіки. Визначено принципи, на яких базується інтеграція змісту освітньої діяльності: принцип діалогічності, орієнтація на успішність навчання, проєктний підхід до навчання, модель педагогічного партнерства, принцип колективної участі та міждисциплінарності. Розглянуто можливості інтеграції різних видів дитячої діяльності (ігрової, пізнавальної, художньо-продуктивної, мовленнєвої) для забезпечення ефективного ознайомлення дітей із соціальними та природними явищами.

Особливу увагу приділено ролі педагога в організації інтегрованого освітнього процесу, його здатності до проєктування змісту занять, створення розвивального середовища та використання інтерактивних методів навчання. Підкреслено значення партнерської взаємодії з родинами вихованців, що сприяє розширенню соціального досвіду дітей та формуванню позитивного ставлення до навколишнього світу.

Зроблено висновок про те, що інтегрований підхід є не лише методично доцільним, а й педагогічно необхідним для забезпечення якісної дошкільної освіти, яка відповідає сучасним вимогам та потребам розвитку особистості дитини.

Ключові слова: інтегрований підхід, соціальне довкілля, природне довкілля, діти дошкільного віку, соціум, природа, ознайомлення.

Постановка проблеми. Модернізація дошкільної освіти в Україні, що здійснюється відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» [4] та Базового компоненту дошкільної освіти [1], зумовлює необхідність якісної підготовки педагогічних кадрів, фахівців, здатних забезпечувати ефективну організацію освітнього процесу в закладах дошкільної освіти на основі особистісно-орієнтованого, інтегрованого та компетентнісного підходів, а також орієнтованих на постійне професійне зростання, самореалізацію та самовдосконалення.

У сучасному освітньому середовищі інтегрований підхід набуває особливої значущості, оскільки спрямований на формування у дітей дошкільного віку цілісного світогляду та системного мислення. Застосування інтеграції в навчанні відкриває перспективи для пошуку нових рішень, що сприяють підвищенню ефективності засвоєння освітнього матеріалу. В умовах сьогодення актуальним є оновлення змісту дошкільної освіти через інтеграційні процеси, які забезпечують формування в дітей узгодженої системи знань, умінь і навичок, розвиток їх інтелектуального потенціалу та творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасних наукових джерел свідчить про сталу зацікавленість дослідників проблематикою інтеграційних процесів в освітній сфері. Питання впровадження інтегрованого підходу до навчання розкрито у працях таких науковців, як І. Бех, М. Вашуленко, Н. Гавриш, І. Зязюн, В. Ільченко, О. Савченко та ін.

У контексті дошкільної освіти вагомими є наукові доробки К. Белої, І. Кіндрат, М. Лазаревої. Різноманітні аспекти організації інтегрованого навчання дітей дошкільного віку висвітлено у працях Г. Бєленької, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської, Л. Кононко, К. Крутій, В. Максимової, Т. Науменко, М. Прокоф'єва та інших. У результаті наукових і практичних досліджень обґрунтовано, що формування цілісного світогляду дитини бере свій початок саме в дошкільному віці, коли вона починає усвідомлювати взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ навколишнього світу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Детального вивчення потребують проблеми інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільного віку із природним та соціальним довкіллям.

Мета статті: визначити та охарактеризувати теоретичні засади інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільного віку із соціальним та природним довкіллям.

Виклад основного матеріалу. Категорія «інтеграція» вирізняється міждисциплінарним характером, що зумовлює її активне використання в різноманітних сферах наукового знання. У межах нашого дослідження доцільно розглянути зміст цього поняття крізь призму філософсько-психологічного та соціально-педагогічного підходів.

У межах багатовимірної аналізу поняття «інтеграція» М. Прокоф'єва окреслює його ключові ознаки, трактуючи як:

- феномен із подвійною онтологією, що репрезентується водночас як динамічний процес і як завершений результат;
- стан системної цілісності, що формується через взаємозв'язки, взаємодію, проникнення та взаємозалежність елементів, які в процесі об'єднання трансформуються, набуваючи нових якісних характеристик і потенціалу;
- функціональну умову стабільного існування системи, що забезпечує її рівновагу та слугує рушієм подальшого розвитку [8].

Інтегрований підхід у сфері дошкільної освіти розглядаємо як специфічну модель організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, що передбачає узгоджену взаємодію, взаємозв'язок і взаємопроникнення окремих самостійних освітніх напрямів, зокрема ознайомлення дитини дошкільного віку із соціумом та природою. Така форма інтеграції спрямована на забезпечення цілісності освітнього контенту, формування міжпредметних знань у їх оновленій структурі, що, своєю чергою, сприяє підвищенню якості освітніх результатів.

У контексті педагогічної науки Т. Засєкіна розглядає інтеграцію як вищий рівень взаємозв'язку, що характеризується нерозривністю складових, формуванням нової об'єктивності, монооб'єкта, трансформованої структури та функціонального оновлення елементів, які вступають у взаємодію. Такий підхід репрезентує педагогічну інтеграцію як специфічну форму наукової інтеграції, реалізовану в межах педагогічної теорії та практики. На думку дослідниці, поняття «педагогічна інтеграція» охоплює процеси інтерпретації, прогнозування та регулювання конкретних проявів інтеграційних явищ у процесі ознайомлення дошкільників із соціальним і природним довкіллям.

Зазначається, що принципи, форми та методи цієї інтеграції мають виразно педагогічний характер. Крім того, у науковому дискурсі поряд із терміном «педагогічна інтеграція» використовується також поняття «едукативна інтеграція» [5].

У контексті нашого дослідження необхідно розглянути визначення основних понять, зокрема «природне довкілля», «соціальне довкілля», «ознайомлення з довкіллям». Узагальнивши різні наукові підходи до визначення даних понять, розуміємо, що:

- природне довкілля – це сукупність природних компонентів Землі, живих і неживих об'єктів та явищ, які тісно взаємопов'язані між собою, існують і функціонують без прямого втручання людини;

- соціальне довкілля – це сукупність соціальних умов, відносин, інституцій та впливів, у яких відбувається життєдіяльність людини та формування її особистості. Воно охоплює всі аспекти взаємодії індивіда з іншими людьми та суспільством загалом;

- ознайомлення з довкіллям – це процес пізнання навколишнього світу, під час якого дитина дошкільного віку набуває уявлення про природні, соціальні та культурні компоненти середовища, в якому вона живе. Цей процес сприяє формуванню екологічної свідомості, соціальної компетентності та практичних навичок взаємодії з довкіллям.

Згідно наукового підходу О. Бартків та О. Семенова, інтегрований освітній процес у закладі дошкільної освіти репрезентує впорядковану та цілеспрямовану діяльність, спрямовану на поєднання різних освітніх напрямів у межах структурованої взаємодії між педагогічними працівниками та здобувачами дошкільної освіти з метою реалізації визначених освітніх цілей [2].

Узагальнивши наукові підходи можемо зазначити, що в організації інтегрованого підходу в процесі ознайомлення вихованців дошкільного віку із природним та соціальним довкіллям важливим є дотримання наступних принципів:

- принцип діалогічності, що передбачає реалізацію різноманітних форм діалогічної взаємодії між учасниками освітнього середовища;

- орієнтація на успішність навчання, яка сприяє формуванню у дітей позитивного емоційного досвіду, відчуття задоволення від пізнавальної діяльності та створенню доброзичливої атмосфери в дитячому колективі;

- проєктний підхід до навчання, що забезпечує інтеграцію знань та формування цілісного уявлення про навколишній світ шляхом участі дітей у розробці освітніх проєктів;

- модель педагогічного партнерства, яка ґрунтується на рівноправній взаємодії між вихователями та дітьми, а також передбачає активне залучення батьків та інших учасників освітнього процесу;

- принцип колективної участі, що акцентує увагу не лише на досягненні спільного результату, а й на значущості самого процесу співпраці, забезпеченні умов для самореалізації та самоствердження кожного учасника освітньої діяльності.

Інтегрований освітній процес ознайомлення дошкільників із соціальним та природним довкіллям вирізняється логічною послідовністю та системною організацією, охоплюючи низку етапів, що забезпечують його цілісність. Зокрема, на першому етапі здійснюється абстрагування від структурно впорядкованих, проте роз'єднаних навчальних компонентів, які, незважаючи на функціональну спорідненість, потребують узагальнення та комплексного осмислення. Наступним кроком є інтеграція змісту методики ознайомлення дошкільників з природою та методики ознайомлення дітей дошкільного віку із соціумом шляхом встановлення міжпредметних зв'язків, поєднання окремих освітніх напрямів у єдину систему (із збереженням їхніх специфічних ознак), або ж синтезу, що передбачає систематизацію знань.

Значний науково-методичний внесок у розроблення теоретичних засад інтегрованого підходу до ознайомлення дітей п'яти-шести років із природним та соціальним

середовищем належить К. Крутій. У своїх працях дослідниця обґрунтовує концептуальні положення інтеграції, аналізує філософські та психологічні передумови її реалізації, а також пропонує класифікаційні моделі інтеграційних процесів у дошкільній педагогіці [6].

У дослідженнях А. Богуш інтеграційні процеси у дошкільній освіті розглядаються як важливий чинник розширення соціально-пізнавального досвіду дітей, активізації когнітивної діяльності, формування допитливості та позитивного ставлення до навколишніх природних та соціальних явищ. Застосування інтегрованого підходу до ознайомлення із соціальною та природною дійсністю сприяє становленню особистості в контексті соціальних взаємин і забезпечує досягнення рівня дошкільної зрілості. Водночас авторка підкреслює, що змістовна насиченість і емоційна привабливість навчального матеріалу не є гарантією його ефективного засвоєння чи гармонійного розвитку особистісних якостей дитини. Для досягнення освітніх результатів необхідне стратегічне бачення цілей різного рівня (тактичних і оперативних), а також обґрунтований добір дидактичних засобів, методів і прийомів, інтегрованих у структуру цілісної освітньої системи [3].

Зміст Державного стандарту дошкільної освіти охоплює широкий спектр знань, умінь і навичок, що стосуються різних галузей – зокрема, уявлень про людину, об'єкти живої та неживої природи, літературних творів, образотворчого мистецтва, музичного мистецтва, елементарної математики тощо. Також включає різноманітні види діяльності, серед яких трудова, мовленнєва, художньо-творча, музично-виконавська, конструктивна, пізнавальна та рухова активність, а також засвоєння норм і правил соціальної поведінки. Така змістова диференціація є необхідною умовою для формування у дітей готовності до систематичного предметного навчання в умовах шкільної освіти [1].

Т. Поніманська акцентує увагу на тому, що зміст навчання дітей дошкільного віку має енциклопедичний характер, оскільки освітня програма охоплює широкий спектр предметних областей і явищ навколишньої дійсності, зокрема природної та соціальної. Такий підхід зумовлений потребами соціального розвитку дитини, яка, вступаючи у взаємодію з соціальним середовищем, повинна навчитися орієнтуватися у ньому та здійснювати відповідну діяльність [7].

Продовжуючи наукову думку Т. Поніманської, зазначимо, що зміст навчання дітей дошкільного віку в сучасних умовах має комплексний характер і охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. До його структури входить система знань, що включає уявлення, поняття, факти, взаємозв'язки та залежності, які стосуються природи, людини, суспільства, технічних явищ тощо, а також загальні способи здійснення навчальної діяльності. Важливими складовими є набуття досвіду індивідуальної творчої активності, формування емоційно-вольового, морального та естетичного ставлення до навколишнього світу, а також розвиток здатності орієнтуватися в системі соціальних цінностей і користуватися ними у повсякденному житті [7].

У контексті розгляду інтегрованого підходу до ознайомлення дошкільників із соціальною та природною дійсністю заслуговують на увагу наукові положення, сформульовані А. Богуш, яка однією з перших обґрунтувала концепцію комплексного підходу до організації занять у закладах дошкільної освіти. Дослідниця акцентувала на доцільності інтеграції різних форм дитячої художньої діяльності та видів мистецтва, що передбачає поєднання художнього змісту й освітніх завдань, спрямованих на ознайомлення дітей з навколишнім світом та особливостями його художньо-образного відтворення, характерного для мистецької сфери [3].

Результативність інтеграційних процесів в освітньому середовищі передбачає глибокі якісні трансформації, насамперед у контексті особистісного розвитку дитини. Такі зміни зумовлюються взаємодією, взаємопроникненням і об'єднанням окремих освітніх напрямів (соціального та природного), що сприймаються дитиною як єдина,

узагальнена модель навколишнього світу – цілісний образ довкілля, в якому вона навчається орієнтуватися та взаємодіяти.

Таким чином, усі складові інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільників із природним та соціальним довкіллям орієнтовані на досягнення ключового результату – формування у дітей дошкільного віку цілісного уявлення про навколишній світ, усвідомлення власної належності до природи, суспільства, культури, мистецтва та інших сфер людського буття. Зазначені компоненти перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності, що зумовлює необхідність урахування кожного з них під час організації інтегрованих занять.

Інтегроване навчання дошкільників розглядається як цілеспрямована, системна взаємодія між педагогами та дітьми, їхніми батьками в межах освітнього процесу, яка базується на об'єднанні всіх його елементів – змістових напрямів, організаційних форм, методичних підходів і видів дитячої діяльності. Основною метою такого навчання є формування у дітей комплексної системи знань, умінь і навичок, що охоплюють уявлення про людину, природу, суспільство, мистецтво та інші аспекти дійсності. До провідних напрямів реалізації інтеграційних процесів у практиці дошкільної освіти належать інтеграція змісту освітньої діяльності та поєднання різних форм дитячої активності.

Перспективами подальших розвідок є дослідження педагогічних умов впровадження інтегрованого підходу до ознайомлення дітей дошкільного віку із соціальним та природним довкіллям.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: затв. наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р.
2. Бартків О., Семенов О. Інтегроване навчання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Луцьк: ОПП Ю. Мажула, 2024. 207 с.
3. Богуш А. М. Інтегрований підхід у дошкільній освіті: мода чи вимога часу? *Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 2023. № 3(144). С. 121–127.
4. Закон України «Про дошкільну освіту»: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2024. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Засєкіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
6. Крутій К. Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання*. 2018. № 7. С. 2–7.
7. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, доповнене. Київ: Академвидав, 2018. 536 с.
8. Прокоф'єва М. Технологія проектування практики в інтегрованій професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. Вип. 44. Педагогічні науки, С. 47–50.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) nova redaktsiia: zatv. nakazom MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 [in Ukrainian].
2. Bartkiv, O. & Semenov, O. (2024) Intehrovane navchannia ditei doshkilnoho viku [Integrated learning of preschool children]. Lutsk : OPP Yu. Mazhula [in Ukrainian].
3. Bohush, A.M. (2023). Intehrovanyi pidkhid u doshkilnii osviti: moda chy vymoha chasu? [Integrated Approach in Preschool Education: A Trend or a Timely Necessity?] *Naukovyi visnyk Pivdenno-ukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho – Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky*, 3(144), 121–127 [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy (2024). «Pro doshkilnu osvitu» [Law of Ukraine on Preschool Education]. [in Ukrainian].

5. Zasiiekina, T.M. (2020). *Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka* [Integration in School Science Education: Theory and Practice]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
6. Krutiy, K.L. (2018). *Intehratsiya v doshkil'niy osviti yak innovatsiyne yavlyshche, abo shcho treba znaty pro intehratsiyu* [Integration in preschool education as an innovative phenomenon, or what you need to know about integration]. *Doshkil'ne vykhovannya – Preschool education*, 7, 2–7 [in Ukrainian].
7. Ponimanska, T. (2018). *Doshkilna pedahohika* [Preschool Pedagogy]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
8. Prokofieva, M. (2009). *Tekhnolohiia proektuvannia praktyky v intehrovaniі profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Practice Design Technology in the Integrated Professional Training of Future Primary School Teachers]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University*, 44, 47–50 [in Ukrainian].

Bobro L.

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
Associate Professor, Department of Preschool Education
Nizhyn Gogol State University
bobro.lv@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0231-0905

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE INTEGRATED APPROACH TO INTRODUCING PRESCHOOL CHILDREN TO THE SOCIAL AND NATURAL ENVIRONMENT

The article reveals the theoretical foundations of the integrated approach to familiarizing preschool children with the social and natural environment as an essential component of modern early childhood education. The relevance of integrating educational content areas aimed at forming a holistic understanding of the surrounding world, developing ecological awareness, social competence, and emotionally valuable attitudes toward nature and society is substantiated. A comprehensive analysis of scholarly sources is conducted, highlighting the philosophical, psychological-pedagogical, and methodological principles of integration in preschool education, particularly in the context of environmental familiarization.

Within the framework of the study, the concepts of «integrated approach», «social environment», «natural environment», and «environmental familiarization» are clarified in the context of preschool pedagogy. The principles underlying the integration of educational content are defined: the principle of dialogic interaction, focus on learning success, project-based learning, the pedagogical partnership model, collective participation, and interdisciplinarity. The article explores the potential for integrating various types of children's activities – play-based, cognitive, artistic-productive, and speech-related – to ensure effective familiarization with social and natural phenomena. Special attention is given to the role of the educator in organizing the integrated educational process, including the ability to design lesson content, create a developmental environment, and apply interactive teaching methods. The importance of partnership with families is emphasized, as it contributes to expanding children's social experience and fostering a positive attitude toward the world around them.

The conclusion is drawn that the integrated approach is not only methodologically appropriate but also pedagogically essential for ensuring high-quality preschool education that meets contemporary requirements and supports the development of the child's personality.

Key words: integrated approach, social environment, natural environment, preschool children, society, nature, introduction.